

SALVADOR PALOMAR

La festa de Sant Jordi a Reus

LIBRERIA
NACIONAL I ESTRANGERA

DIA DEL LIBRE
10% DE DESCOMpte
EN TOTES
LES VENDES

LA FESTA DE SANT JORDI A REUS

Salvador Palomar

COMMONS BY NC ND

2018 del text, Salvador Palomar
2018 de l'edició, Carrutxa

- Ⓒ Sou lliures de reproduir els continguts d'aquest llibre amb finalitats educatives, culturals o informatives, tot esmentant-ne la procedència.
- Ⓒ No es pot utilitzar aquesta obra amb finalitats comercials.

1a edició: abril de 2018

Els drets de reproducció de les imatges corresponen als seus propietaris i no poden ser reproduïdes sense la seva autorització expressa.

Fotografia de la coberta: Llibreria Nacional i Estrangera. Diada de Sant Jordi
Autor: Josep Ferré Andreu / Centre de la Imatge Mas Iglésias de Reus (CIMIR)

Edita: Migdia Serveis Culturals CB

DL: T-507/18

ISBN: 978-94-87580-74-1

Imprès a Calaceit amb energia solar per Gràfiques del Matarranya

Tota tradició, encara que se'ns mostri com a immemorial als ulls del present, té uns orígens, s'inventa o es genera en un moment històric, evoluciona, es transforma, desapareix o reneix, es recrea o es reinventa. La tradició —o la festa—, com a expressió cultural col·lectiva d'una comunitat, és dinàmica. La festa del 23 d'abril, dedicada al sant cavaller, n'és un paradigma. En podem seguir el rastre en el passat i constatar com els elements que la configuren en l'actualitat —allò que es percep com a tradició— s'hi incorporen en diferents moments, i com la festa adquireix nous significats i valors en diverses etapes de la seva celebració.

Per què una comunitat inventa festes o les construeix, amb uns continguts i una forma, com un referent col·lectiu? Pere Anguera, en els primers paràgrafs de *Sant Jordi, patró de Catalunya*, n'aporta les claus:

Tota comunitat acostuma a dotar-se d'uns elements de referència que, assumits per la majoria dels seus membres, que són conscients de formar-ne part, ajuden a crear vincles de solidaritat afectiva. Són, entre altres: els escuts, que es poden lluir a la solapa o a la samarreta (o bé formant part ornamental d'edificis i altres indrets); la bandera, que ajuda i crida a aglutinar-se sota els seus plecs o, tot fent-la onejar, actua com a epicentre de la trobada; o els himnes, que contribueixen a manifestar de manera estentòria o solemne la pertinença al grup.

[...] La festa de Sant Jordi, que mai no va mobilitzar grans moviments de masses, s'ha vist, a més, a partir dels anys trenta del segle xx, subsumida en la festa del llibre (en realitat, de la seva potenciació comercial), presentada com la festa de la cultura, impulsada des del primer moment per bona part del catalanisme progressista, que hi veia un triomf de la civilitat damunt l'aculturisme i trobava que difondre la literatura pròpia era un acte tant o més patriòtic que anar a missa o cantar plegats uns goigs esdevinguts anacrònics.

El principal element persistent de la tradició és el regal floral, ara

bàsicament roses, però que abans incloïa clavells, entre d'altres. I, cosa que per a molts pot resultar més sorprenent, a la fira que muntaven les floristes al voltant de la Generalitat, s'instal·laven parades de joguines, andròmines diverses i llibres, sobretot llibres vells. En altres paraules: tot retorna i no hi ha res de nou.¹

La festa de Sant Jordi es popularitza a Catalunya al segle XVIII. Fins aquest moment la festa, corresponent als cavallers, era celebrada fonamentalment per l'aristocràcia barcelonina. Es feia una funció solemne a la capella del Palau de la Generalitat i, al passeig del Born, els cavallers realitzaven llurs torneigs en què les dames eren obsequiades amb roses i altres flors. Al segle XVIII, en suprimir-se les institucions del govern català i obrir-se al públic la capella de Sant Jordi, la festa perdé el seu caràcter oficial i esdevingué molt més popular. Certament, la manca de devocions locals específiques sembla confirmar aquesta apreciació, com també la seva migrada presència en l'onomàstica personal, en el passat, i en la toponímia i les poques capelles i ermites dedicades al sant.

En tot el bisbat de Tarragona, per exemple, només coneixem dues poblacions on la festa té tradició històrica: Ardenya (Tarragonès), poble del qual n'és el patró, i Albarca (Priorat), que l'ha celebrat com a festa votada amb un aplec a l'ermita de la Mare de Déu de Montsant. En aquesta ermita hi ha una imatge pintada del sant i, encara en l'actualitat, s'hi celebra missa el 23 d'abril. També tenim notícies de romiatges en aquesta data, entre els segles XVII i XVIII, d'altres poblacions properes. Així, sabem que el poble d'Ulldemolins celebrava un romiatge a l'ermita de Sant Bartomeu, per Sant Jordi, que fou llevat per Roma el 1654. O que des de la Morera de Montsant es feia professó el 1737 a Bonrepòs en aquesta data.

A Albarca, Sant Jordi era festa votada, és a dir, acordada per la població per a protegir els seus habitants de les picadures d'escorpins i escurçons. No sabem amb exactitud en quin moment es fa aquest vot de poble. S'ha dit que és del segle XVIII, però no n'hi ha constància

---

1 Pere ANGUERA, *Sant Jordi, patró de Catalunya*, p. 7. El text d'aquest opuscle reelabora, en bona part, els apunts per a la presentació d'aquest llibre de l'historiador reusenc (1953-2010) que vaig fer al Centre de Lectura, el 20 d'abril de 2010.

documental.² En una nota d'un capellà d'Albarca que es pot datar cap al 1866:

S. Jordi, lo poble fa festa sencilla, aquest dia era lo dia que se anaba a dir lo ofici a Montsan. Y és votat per los animals dañosos, segons he sentit repetir a la gent.³

La nota parla en passat, ja que durant el segle XIX, després de la desamortització dels béns de la Cartoixa d'Escaladei, l'ermita va restar abandonada. Quan a començaments del segle XX, l'ermita va ser arranjada i la imatge va ser pujada des d'Albarca, el costum es va reprendre. Una altra nota del rector, al voltant de 1900, ens ho confirma:

El dia de San Jordi, si el tiempo lo permite, se dice la Misa en la ermita de Ntra Sra de Montsant desde que fue restaurada y devuelta allí la imagen de la Stma. Virgen.

Potser, malgrat l'abandó del santuari, la festa votada es va mantenir. Sembla que a la parròquia de Sant Vicenç d'Albarca havia existit, antigament, una imatge del sant. La diada de Sant Jordi era considerada de mitja festa. Al primer terç del segle XX, aquest dia el jovent pujava cap dalt a la muntanya tot disparant trets d'escopeta en senyal de festa. Als anys trenta, Francesc Blasi descriu així la festa, que la considera la més important que se celebra a l'ermita de Montsant:

Actualment, la festa major se celebra el dia de Sant Jordi. Esdevé un veritable aplec molt concorregut. Cal pujar-hi els ornaments litúrgics, perquè l'ermita no té sagristia i, per tant, no té lloc on guardar-los.⁴

---

2 Vegeu, PALOMAR-FONTS, *Santa Maria de Montsant...* p. 53-57.

3 Arxiu Parroquial d'Albarca. *Llibre o consueta (y inventario de los efectos) de esta parròquia de Albarca (1851-1936)*. Consultat a l'Arxiu parroquial d'Ulldemolins. En l'actualitat es troba a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona.

4 BLASI, *Santuaris marians...* p.13. Després de la Guerra Civil, la data més coneguda d'aplec a l'ermita esdevingué el 17 d'agost, diada que correspon al tercer dia de l'antiga festa major d'Albarca.

Són exemples de devocions rurals, properes en la geografia i no gaire abundants en el costumari del país. Són tradicions vinculades al cicle agrícola —cal recordar que el 23 d'abril s'escau en les dates més tardanes en què pot caure el dilluns de Pasqua— i a la protecció del sant contra els animals verinosos, explicitant la dita «Sant Jordi mata l'aranya».

Reus, la festa urbana

Quant a Reus, una única notícia, datada el 20 d'abril de 1670, ens informa d'unes pregàries per la manca d'aigua a Nostra Senyora del Roser en què treuen la relíquia de sant Pere, i que el Consell de la Vila vol «ques fassa per lo dia de dimecres primer vinent, que serà als 23, dia de Sant Jordi». ⁵ Tot i ser coneguda, això no ens ha de fer suposar l'existència de pregàries anyals a l'estil de les anotades al Priorat. De fet, la documentació ens mostra que es tracta de professons de data variable segons les necessitats del moment. Podem suposar que també a Reus, com en altres poblacions de Catalunya, la devoció al sant es va popularitzar a començaments del segle XIX.

A mitjan d'aquest segle, la festa era coneguda i celebrada amb una fira a l'ermita del Roser. Andreu de Bofarull anota: «Cierran este mes [abril] dos santos, que son San Jorge, cuya imagen ecuestre se venera en la ermita de Nuestra Señora del Rosario, con su feria de pastas y frutas; y el otro es San Prudencio». ⁶

Efectivament, el sant comptava amb altar propi a l'ermita de la Mare de Déu del Roser, però no sabem des de quin moment. En els inventaris que es coneixen dels segles XVI i XVII no hi apareix. Segons Joan Fuguet i Carme Plaza, a *Història de la Conca de Barberà*, l'escultura era obra de Ramon Belart i Miquel, natural de Montblanc, que la devia fer entre el 1814 i el 1840. Diversos testimonis i alguna fotografia ens confirmen que es tractava d'una imatge a cavall. Als anys trenta d'aquest segle consta que s'hi venerava una relíquia del sant.

---

⁵ AHCR. Actes del Consell, 1636-1673.

⁶ BOFARULL, *Reus en el bolsillo...*, p. 28.

Imatge de sant Jordi a l'ermita del Roser, segons una publicació de 1900.

La premsa de la segona meitat del segle XIX ens mostra que la celebració religiosa sembla tenir continuïtat, amb misses a primera hora del matí, encara que, quant a la fira esmentada per Bofarull, no n'hem trobat més notícies. El *Diario de Reus* apuntava:

Mañana domingo por ser la festividad de San Jorge, en el altar donde se venera la imagen del santo, se celebrarán misas rezadas a las seis de la mañana, seis y media, a las siete y a las siete y media.⁷

El catalanisme farà de la festa, en acabar el segle XIX, una diada d'exaltació patriòtica. Quant a Reus, podem assenyalar com a inici d'aquesta etapa la celebració de 1886, impulsada per l'Associació

---

⁷ *Diario de Reus*, 22/4/1876.

Catalanista de Reus, creada el 1884. Pere Anguera explica:

L'Associació Catalanista de Reus fou de les primeres entitats de fora de Barcelona, si no la primera, a organitzar una gran festa en honor de sant Jordi el 9 de maig de 1886. El sorprenent retard en la data de la celebració fou provocat pel fet que el 23 d'abril va caure dins de la Setmana Santa. La funció religiosa, en honor del «patró de Catalunya», se celebrà a l'església prioral de Sant Pere, «adornada ab cinch grans pendons, dos de Catalunya, dos de Sant Jordi y l'altre de Reus».

El sermó anà a càrrec de Jaume Collell,⁸ canonge de Vic, gran propagador dels Jocs Florals, mestre en gai saber i autor de *Catalanisme: lo que és i lo que deuria ésser* (1879). El dia 8 va tenir lloc una vetllada en què s'anunciava la presència de diversos escriptors com Marià Aguiló, Francesc Matheu, Àngel Guimerà o Sebastià Farnés, entre altres.⁹

La celebració més cultural s'iniciava amb força en una ciutat que aleshores reflectia, en molts sentits, les transformacions i els moviments socials que es generaven al país. Aquesta voluntat d'homenatjar el sant patró de Catalunya des d'una òptica d'afirmació cultural lligà ben aviat amb la devoció ubicada a l'ermita del Roser, en un moment en què la festa es consolidava com a referent catalanista. D'altra banda, l'efemèride —inexacta— que va contribuir, anys després, a la instauració del 23 d'abril com a diada del llibre també es recordava a la ciutat:

Anoche se celebró en el Centro de Lectura de Reus una velada literario musical, para honrar la memoria de Cervantes.¹⁰

Com explica Pere Anguera:

El 1891 se celebrà a Barcelona amb «la solemnitat tradicional la

---

8 *Diario de Tarragona*, 2/4/1886.

9 «Con motivo de la velada con que trata de celebrar la fiesta de San Jorge, la *Associació Catalanista de Reus*, deben llegar hoy a aquella ciudad los distinguidos escritores señores Matheu, Guimerá, Farnés, Oller, Ixart, Aguiló y otros». *El Orden*, 8/5/1886.

10 *La Vanguardia*, 22/4/1889. Miguel de Cervantes va morir el 22 d'abril de 1616 i fou enterrat al dia següent, que s'anotà com a data de la seva mort.

fiesta de Sant Jordi, patró del Principat». En paraules d'un redactor catalanista, en sortir de la capella del Palau de la Generalitat, «donarem un vol com poguerem, porque la gent s'hi empenyia, per la fira y mercat de roses per gosar tant de la seva olor natural, com d'aquella olor popular y catalana encarnada en l'espectacle». Aquell mateix any, a Reus es convocaren, per a celebrar «la festa del patró de Catalunya», un seguit de misses, la primera a les sis de la matinada i les altres cinc escalonades fins a les deu del matí, a l'altar dedicat al sant a l'ermita del Roser, a tocar de la ciutat. Era una iniciativa del «novell propietari de aquell altar», Josep Gambús, a qui el diari *Lo Somatent* felicitava «per la bona ocurrencia de fomentar la devoció al Sant Patró de Catalunya». L'ermita estigué tot el dia «explendidament il·luminada» i totes sis misses foren «molt concorregudas de devots».

La celebració continuà a Reus en els anys següents. El 1892, l'Associació Catalanista va guarnir «con bonitas colgaduras, en las cuales campeaba el escudo de las cuatro barras catalanas, los balcones de la fachada principal del local que ocupa en la calle de Monterols». ¹¹ I, a l'any següent, es convocà a les nou del matí un ofici «a tota orquesta» a l'ermita del Roser, on es van cantar com a cloenda uns goigs amb la música composta per Jacint Vergés. La imatge del sant es col·locà sota un dosser a l'altar major i de la volta del temple penjaven «varias banderas». També tindran continuïtat les vetllades literàries i musicals al Centre de Lectura. ¹² El 1895 la primera comunió del fill de Josep Gambús Anguera, el mateix dia de Sant Jordi, motivà un seguit d'actes d'afirmació *regionalista* a l'ermita. El diari *Lo Somatent*, en informar d'aquest esdeveniment, qualificà de «modesta festa» ¹³ la que se celebrava a l'ermita del Roser. A la nit tingué lloc un sopar al saló de l'Associació Catalanista. L'endemà aquest periòdic comentava:

Durant lo dematí se vegé molt concorreguda la propera y bonica hermita del Roser ahont se guarda la imatge del ínclit guerrer, a cual altar convenientment tapissat de robas de seda carmessina, adornat

---

¹¹ *El correo de la provincia*, 27/4/1892.

¹² *Diario de Reus*, 24/4/1893.

¹³ *Lo Somatent*, 21/4/1895.

de flors y profusament iluminat s'hi celebraren missas.¹⁴

La festa que se celebrava a la nit al cafè de l'Associació Catalanista comptà amb l'actuació de la secció coral d'«El eco republicano» i amb diversos parlaments a càrrec dels assistents.

Més lluïda encara resultà la festa l'any següent. A les deu del matí tingué lloc un solemne ofici en honor al sant en una església guarnida amb banderes catalanes a la tarda s'hi resà un rosari. A la nit, els socis de l'Associació Catalanista feien un sopar. Segons *Lo Somatent*, la festa se celebra amb veritable importància, «degut en primer terme a l'element catalanista», i afegeix:

Com la imatge del sant cavaller se venera en la bonica ermita del Roser, bayx lo cuidado d'un de nostres amichs, prevenintli de sos majors, allí tingué lloc la principal festa. A fi d'honrar més al Patró de Catalunya se mudà la imatge del sant, de son altar propi al altar major de la espayosa iglésia, colcant-lo baix un docer de vellut que tenia per adorno en sas parts laterials e inferior, flors y plantas que ab sa fragància embalsamavan aquell temple, que estava además parat per varias banderas que penjant de las voltas de la nau y crehuer simbolisa[ven] Sant Jordi, Reus y Catalunya. Dos grans gerros colocats al peu de las columnas que sostenen los archs [...]. La iluminació del altar major y del restant del temple era esplèndida.¹⁵

La descripció dels guarniments ens indica el caire solemne que adopta la celebració. L'ofici cantat compta amb la presència de diverses personalitats del catalanisme del moment. A la tarda la festa té un caire més popular i són molts els veïns de la ciutat que s'apropen a l'ermita.

Sant Jordi tindrà en anys següents aquest caràcter de diada d'afirmació catalanista i als locals de l'Associació onejarà la bandera catalana durant tot el dia. Pel que fa als actes públics, però, aquests continuen girant al voltant de l'ermita del Roser: exposició de la imatge a l'altar major, misses, res del rosari i visita al sant. El temple

---

¹⁴ *Lo Somatent*, 24/4/1895.

¹⁵ *Lo Somatent*, 24/4/1896.

L'ermita del Roser fou el centre de les manifestacions del catalanisme d'arrel cristiana. A la imatge, un grup del moviment Pomells de Joventut, a la dècada de 1920. AUTOR: FÈLIX RUIZ GARCIA / CIMIR

és engalanat i els joves catalanistes tenen cura de l'organització. La festa té, doncs, un vessant religiós, obert al conjunt de la població, i un altre cultural, més associatiu.

El 1900, els actes van començar amb un doble repic de campanes: a les dotze del matí i a les set de la tarda del dia 22 d'abril. Per al dia 23 es convocà al matí un ofici cantat i a la tarda, un rosari cantat. Es regalava un ram de flors a totes les noies que hi anessin i, perquè ningú no pogués dubtar del sentit de la commemoració, l'ermita estava «adornada ab molt de gust en flors y draps dels colors de nostra bandera catalana». Aquell any van sonar «Els Segadors», primer sense lletra, i a la nit, durant el sopar, ja es va cantar pels assistents.¹⁶ El 1901 s'hi canta la «Missa de Sant Jordi»,¹⁷ composta per Miquel Planas.

En els primers anys del segle xx, la celebració religiosa de la diada

---

¹⁶ *Lo Somatent* i *Diario de Reus*, 24/4/1900.

¹⁷ *Lo Somatent*, 23 i 24/4/1901.

es trasllada al diumenge següent, amb missa a l'ermita del Roser. Però també se sol dir missa el mateix dia 23, al matí, i resar el rosari a la tarda. El 1915, el Casal Tradicionalista organitza un solemne ofici el diumenge 25, «en honor al ínclito compatrón de Cataluña, San Jorge».¹⁸ El 1918, se celebrà el diumenge 21 d'abril, a l'ermita del Roser, «la festa religiosa en honor del Sant Patró de Catalunya, que varis devots catalans dediquen anyalment al gloriós Sant Jordi», amb sermó, cant de goigs i repartiment de «ramellets de flors».

El 1919, tot i que el mateix 23 d'abril es va fer missa i rosari, la festa solemne se celebrà el 4 de maig. En acabar l'ofici es cantaren els goigs i «las señoritas Sacristanas [...], acompañadas de otras distinguidas y elegantes señoritas, repartieron ramitos de flores a cuantos asistieron a tan simpática y tradicional fiesta».¹⁹ En aquests primers anys del segle no s'explicita que es tracti de roses. A la tarda es van rifar un quadre amb la imatge de sant Jordi i dos rosaris de plata.

Es tractava, doncs, d'una celebració amb clares arrels religioses que comptà inicialment amb poques simpaties entre els sectors més progressistes, però que ben aviat el seu caire de símbol nacional la van fer també un referent dels republicans nacionalistes. La festa «de tots els catalans creients, de tots els catalans catòlics»,²⁰ com la defineix el *Diario de Reus* el 1920, també és recollida des de les pàgines de *Foment*, que assenyala com l'encarregat de pronunciar el sermó «va fer-ho amb tons ben patriòtics, mereixent per dit motiu força felicitacions».²¹

Compta, això sí, amb la presència de les autoritats locals i de les representacions de les entitats. El 1921, *Foment* anuncia una ballada de sardanes amb motiu de la diada a la plaça, davant de l'ermita, tot comentant:

Entre els elements sardanistes hi ha molt d'entusiasme per assistir-hi. És d'esperançar que avui aquesta tarda, a l'hora de les sardanes, acudirà avui nombrosa concurrència a la plaça de l'ermita».²² Cal

---

18 *Diario de Reus*, 1/4/1915.

19 *Diario de Reus*, 5/5/1919.

20 *Diario de Reus*, 23/4/1920.

21 *Foment*, 27/4/1920.

22 *Foment*, 24/4/1921.

recordar que, aquells anys, el Foment Nacionalista Republicà organitzava curses per aprendre a ballar sardanes. Unes noies de la comissió organitzadora, segons un costum arrelat des dels darrers anys del segle XIX, regalen als assistents ramets de roses i flors, cosa que dona a la festa «un sabor propio de las costumbres de nuestra tierra catalana».²³

Quant a la fira de roses, datable entre finals del segle XVIII i començaments del XIX, tenia lloc a Barcelona pels carrers que voltien el Palau de la Generalitat i s'anomenava fira dels enamorats. A la premsa reusenca de finals del XIX trobem algunes referències a la celebració d'aquesta fira i hem de suposar que, com en altres indrets, el costum d'associar una rosa a la diada del sant cavaller ens arriba de Barcelona. La festa anirà continuant, sense innovacions, en els primers anys del segle XX, sempre vinculada als sectors catalanistes catòlics i conservadors.

La diada del llibre

Durant els anys de la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930) es prohibeix la festa, més enllà de l'estricta commemoració religiosa, i a Reus no és fins al 1930 que es torna a celebrar. Mentrestant, la Cambra Oficial del Llibre de Barcelona ha instaurat, el 1926, la diada del llibre en commemoració de la data de la mort de Cervantes i de Shakespeare. Aquesta celebració, nascuda a partir d'uns referents forans, serà ràpidament assimilada des de la reivindicació del llibre en català. Així, la diada del llibre aporta un nou contingut a la festa de Sant Jordi. En aquesta època l'Orfeó Reusenc té per costum organitzar vetllades musicals amb motiu de la diada.

El 1931, tot just instaurada la Segona República, la festa rep una nova embranzida. En aquest moment ja se celebra a Reus la festa del llibre. Aquest any, la Llibreria Nacional i Estrangera de Salvador Torrell Eulàlia ja anuncia la venda de llibres, aquest dia, amb un 10% de descompte sobre el seu preu habitual.²⁴

---

²³ *Diario de Reus*, 25/4/1920.

²⁴ *Las Circunstancias*, 21/4/1931.

Parada del quiosc El Sol (Gort), el 1932. CEDIDA PER EZEQUIEL GORT / CARRUTXA

Després de la missa a l'ermita del Roser es reparteixen roses beneïdes i a la tarda hi ha venda de llibres, organitzada per l'associació Cultura de la Dona Reusenca. El 26 d'abril, diumenge, l'Orfeó Reusenc —com és habitual— realitza un concert al seu estatge en honor als patrons de Catalunya, sant Jordi i la Mare de Déu de Montserrat.

L'any següent, la llibreria d'en Torrell de Reus munta una parada de llibres al carrer i anuncia que «durant aquest dia l'esmentada casa obsequiarà els seus favoreixedors amb uns llibres[...]».²⁵ També en aquests anys comencen a presentar-se llibres al voltant de la diada i s'organitza la signatura d'exemplars a càrrec d'autors locals.²⁶ Són diverses les llibreries, entre elles la de Josep M. Gort, les que munten parades al carrer, davant els respectius establiments, i diverses associacions organitzen conferències i altres actes culturals. En aquesta diada les llibreries, a més de treure parades al carrer, ampliaven el seu horari fins ben entrada la nit.

²⁵ *Diario de Reus*, 22/4/1932.

²⁶ El 1932, per exemple, es presenta el treball de Josep Iglésies, *Les comarques meridionals de Catalunya i la futura divisió territorial*.

La festa mantindrà aquest caire durant els anys de la República, tot i que la situació social es farà notar segons els anys. Mentre que la diada del llibre se celebra el mateix dia de Sant Jordi, feiner,²⁷ la festa religiosa i els actes del catalanisme conservador tenen lloc el diumenge. El 1934, la Lliga celebra la diada amb una missa i un gran acte patriòtic als seus locals. Aquell mateix any, però, es produeixen diversos incidents al carrer. La joventut del Foment Republicà volia celebrar el llibre amb una vetllada literària el dia 22 a la nit:

Amb motiu de la Diada del Llibre ens anuncia la Llibreria Nacional i Estrangera que llençarà al mercat la novel·la del nostre amic i antic col·laborador Josep Cornudella i Cabrer, titulada «Vides tèrboles», obra de sentit profundament realista. Durant la celebració de la Diada aquest autor signarà el seu llibre i com d'habitud el públic es beneficiarà del 10 per 100 de descompte.²⁸

L'associació Cultura de la Dona Reusenca, vinculada a la Lliga Regionalista, convoca a la missa a l'ermita del Roser, amb benedicció i repartiment de roses.²⁹ En aquest moment, el distanciament entre la festa laica, del llibre i la rosa, i la religiosa, dedicada al sant patró, ja semblava força evident. Aquesta crítica del conservador *Diari de Reus* als republicans ho explicita:

A la nostra ciutat, ben poca cosa es va fer per a festejar el Patró de Catalunya, ja que tot va reduir-se a una ballada de sardanes a la Plaça de Prim i a posar penjarelles de les quatre barres en algun que altre balcó i banderes catalanes a Acció Catalana, Lliga Regionalista i algunes entitats oficials. En altres, en canvi, hi onejava la bandera espanyola. L'Ajuntament posà les tres banderes i al campanar volejà la catalana.

---

27 Quan Sant Jordi cau en diumenge, com el 1933, es passa al dissabte.

28 *Foment*, 19/4/1934.

29 *Diari de Reus*, 22/4/1932. De fet, la diada anterior —tot just proclamada la República— el mateix diari feia una aferrissada defensa del sentit religiós de la festa: «Deia Torres i Bages que Catalunya seria cristiana o no seria. Heus ací tot el que'ns hem de repetir continuament els catalans [...]. Fem acte de fe. Si el cavaller Sant Jordi va triomfar amb la creu, no volgüem separar-la nosaltres de la nostra bandera» (23/4/1931).

Una cosa cridà fortament l'atenció i fou objecte de molts comentaris, i és com a "Foment" no posaren nostra ensenya, cosa que sorprengué, perquè l'any darrer, per Sant Jordi, hi posaren les penjarelles i la bandera, i demés a Barcelona, sumant-se a la festa del Patró de Catalunya, l'Esquerra Republicana votà perquè ahir fos considerada festa oficial a l'Ajuntament.

No hi ha dubte que d'ençà que 'ls angelets seràfics de "Foment" fan de laics, han perdut ben bé l'oremus.³⁰

Com apunta Pere Anguera, la CEDA reusenca comentava el 1936:

Catalunya aima i honora el seu insigne Patró Sant Jordi. Malgrat el laïcisme imperant en arribar aquesta alegroia diada es revifa l'esperit català sadollat de religió i patriotisme. Vibracions patriòtiques, sí; però res d'exaltació i extremismes; patriotisme ponderat i comprensiu [...]. Aquesta festa hauria de convertir-se en diada de germanor entre tots els catalans. Llaçada d'amor. Amb els odis i rencors no farem mai una Catalunya rica i plena. L'odi només fa obra negativa. L'amor la fa sempre positiva i fecunda. Que Sant Jordi ens uneixi a tots sense mòrbides exclusions en els sentiments d'un veritable patriotisme.³¹

I el *Diari de Reus* descrivia així l'última celebració abans de l'esclat de la Guerra Civil:

La festa de Sant Jordi i Diada del Llibre concorregué en aquesta ciutat amb bastant animació, havent-se declarat dia inhàbil pels centres oficials i onejant la bandera barrada en molts llocs de la ciutat.

A la tarda en el Teatre Bartrina tingué lloc la festa escolar, organitzada pel nostre Ajuntament, la qual estava dedicada als alumnes de les escoles reusenques. Hi assistí nombrosa concurrència d'alumnes amb els seus respectius professors pronunciant discursos adients a l'acte l'alcalde Sr. Borràs, el president de l'Associació de mestres Sr. Canigué i una alumna de les escoles de Prat de la Riba, glosant tots ells la importància del llibre com a base fonamental de la

---

30 *Diari de Reus*, 24/4/1932.

31 ANGUERA, *Sant Jordi, patró de Catalunya*, p. 110.

cultura d'un poble.³²

Després d'una sessió de cinema adequat a l'acte que se celebrava,³³ es repartiren als alumnes de les escoles uns llibres com a record de la festa. Els alumnes i professors sortiren satisfets de l'acte organitzat pel nostre Ajuntament donant així relleu a la «Diada del Llibre».

En els llocs de venda de llibres, el públic s'hi aglomerà d'una manera extraordinària durant tot el dia, adquirint-se un important número dels mateixos, molts d'ells signats pels seus respectius autors. Ben entrada la vetlla encara continuava la venda, tenint predilecció el públic pels llibres d'autors catalans.³⁴

La Llibreria Nacional i Estrangera, seguint amb el seu propòsit anual, havia posat a la venda un llibre editat a Reus, *El Crist de la solitud*, del prioratí Salvador Estrem.

Del franquisme al present

Després del parèntesi de la guerra, la diada del 23 d'abril se celebra com a «Día del libro español», amb l'única referència de l'aniversari de Miguel de Cervantes, amb concursos literaris als instituts d'ensenyament i programes de ràdio. A partir de 1946, les llibreries reprenen la pràctica de la venda de llibres al carrer.³⁵ El 1948, en aquestes dates, apareix el llibre d'Antoni Correig *L'arma i l'estel*. Diverses llibreries, com la Moncunill, al raval de Santa Anna, Grau i Tomàs Barberà, s'anuncien a la premsa.

Les llibreries que volen muntar parada amb motiu del «día del libro» han de fer-ho posant-hi la bandera espanyola. Com a anècdota, direm que Josep M. Gort emprava una bandera espanyola que era, pel costat que no es veu, una bandera republicana. Després, fou el primer

---

32 Segons un altre periòdic local, *Les Circumstàncies*, el senyor Ganiguer va parlar de la història del llibre: «Va esmentar les nostres institucions cabdals de cultura com l'Institut d'Estudis Catalans, la Fundació Bernat Metge i l'Associació protectora de l'Ensenyança Catalana». *Les Circumstàncies*, 24/4/1936.

33 Documentals i una cinta còmica per acabar.

34 *Diari de Reus*, 24/4/1936.

35 El primer cop que aquesta pràctica apareix reflectida al *Diario Español* és el 1947. Cal dir que en anys anteriors el temps no havia acompanyat massa.

Parada del quiosc de Josep M. Gort el 1946. CEDIDA PER EZEQUIEL GORT / CARRUTXA

en posar al carrer la bandera catalana.

El 1952, *Reus* publicava un llistat de les obres més venudes a la ciutat, a partir d'una consulta a tres llibreries: Tomàs Barberà. Güell i Grau.³⁶ A aquestes caldria afegir altres llibreries de la ciutat com la Domingo o la Malapeira, entre les que habitualment muntaven parades.

«El próximo sábado día 23, se efectuará la tradicional fiesta del libro, instalándose puestos de venta frente a sus establecimientos en los que se ofrecerán las más importantes novedades editoriales con el acostumbrado descuento».³⁷ A mitjan segle, la diada del llibre forma part del calendari festiu de la ciutat, qualificada sovint com a Festa Major del Llibre. També es va mantenir la devoció al sant a l'ermita del Roser fins a la seva desaparició com a indret de culte:

Mañana a las 11, en la ermita del Rosario se celebrará la tradicional función dedicada a San Jorge, con misa rezada y bendición y reparto de rosas.³⁸

³⁶ *Reus*, 26/4/1952.

³⁷ *Reus*, 16/4/1955.

³⁸ *Reus*, 21/4/1956.

Personal de la sedera Puig i Carcereny en una diada de Sant Jordi.

D'altra banda, el 1961, l'Arquebisbat havia de desmentir el fet que la festa del sant hagués desaparegut del calendari litúrgic. A la dècada de 1960, algunes parròquies, com la de Sant Joan —en col·laboració amb l'Agrupament Escolta Montsant—, van celebrar misses en honor al sant, amb benedicció i repartiment de roses. Cal destacar, en aquest moment, el paper del moviment escolta, que té al sant com a patró, i altres grups vinculats a sectors progressistes de l'Església en la reivindicació de la catalanitat de la festa.

Contribuïren també a la represa de la celebració les conferències i vetllades literàries que organitzaven entitats com l'Associació Excursionista de Reus o el Centre de Lectura. L'Associació Excursionista organitzava habitualment vetllades literàries amb conferències i lectura de poesies. El 1963, la secció de literatura del Centre organitzà una conferència de Manuel Cruells sobre la «Continuïtat de la Renaixença» i un homenatge al poeta Josep Carner.³⁹ També s'organitzaven activitats acadèmiques a l'Institut Gaudí. I, com a fet singular, un any es va celebrar la festa de Sant Jordi a la sedera

---

³⁹ *Reus*, 20/4/1963.

Puig i Carcereny, llegint-se poesies escrites per les treballadores de l'empresa tèxtil.

Com a curiositat, la diada tingué fama — si més no, durant bastants anys — de comptar amb una meteorologia adversa. Sovintegen els comentaris a la premsa sobre la «tradicional pluja» o el vent que acompanya les parades al carrer.

L'any 1960 es munta per primer cop una parada només amb llibres en català als porxos de la plaça del Mercadal. Aquest fet assenyalarà l'inici d'una etapa que arriba fins a l'actualitat, en què la festa es consolida plenament com una celebració popular que té en la venda de llibres i roses a la plaça del Mercadal el seu acte central.

La iniciativa va ser d'Amadeu Abelló, que aleshores col·laborava amb la Difusora General, promoguda des de Barcelona per Joan Ballester i Santiago Albertí, entre altres, fent una tasca de difusió del llibre en català casa per casa. L'any 1959 s'havia muntat un seguit de parades a Barcelona. La parada reusenca de l'any 1960 comptà amb la col·laboració de l'Agrupament Escolta Montsant. El paper del moviment escolta serà significatiu en la reivindicació del 23 d'abril com a diada de reivindicació nacional.

El 1964, Reus fou nomenada «Ciutat pubilla de la sardana». Entre els actes que s'organitzaren aquell mes d'abril, hi figurà la «parada de Sant Jordi», específicament dedicada al llibre en català, al Mercadal.⁴⁰

Amadeu Abelló va mantenir aquesta parada durant sis anys, fins al moment que les llibreries van començar a ser presents a la plaça. Efectivament, el 1965 es crea la llibreria Gaudí, que des del primer moment és present al Mercadal amb una parada de llibres la diada de Sant Jordi. Del paper de la llibreria en la recuperació de la diada de Sant Jordi com a festa ciutadana, en parlava Pere Anguera el 1990:

El dia de Sant Jordi el Mercadal oferia un espectacle esplèndid: tot l'espai utilitzable era ple de parades de roses i de llibres, de llibreries, partits polítics o col·lectius del signe més divers. Una visió difícilment somniable fa una quinzena d'anys. Al migdia, l'alcalde, en un acte sense protocol ni anuncis previs, féu ofrena d'una placa a la llibreria Gaudí, com a testimoni de reconeixença per haver

---

40 *Reus*, 18/4/1964.

Parada de la llibreria Gaudí sota els porxos del cal Navàs.

CEDIDA PER ISIDRE FONTS/ CARRUTXA

estat la primera a dur la parada a la plaça fa ara vint-i-cinc anys; una parada, tot cal dir-ho, bastida només amb llibres catalans.⁴¹

«La història d'aquesta botiga, que algun dia s'haurà de fer, és en bona part la de la lluita política i cultural en el tardofranquisme», apunta Josep M. Martí.⁴² I és cert que, a banda de la seva activitat comercial, l'Isidre Fonts va actuar com a dinamitzador cultural, impulsant activitats a la plaça que implicaven col·lectius i associacions culturals. «Un activista d'aquells que et trobes a tot arreu quan mires enrere i et fixes en qui hi havia, o qui participava, en les activitats que generaven il·lusió individual i col·lectiva als anys seixanta i setanta del segle passat», apuntava Francesc Domènech.⁴³

La festa ha tingut, doncs, un component de reivindicació cultural i política que s'ha fet explícit en diversos moments, com les campanyes per l'estatut d'autonomia o en defensa de la llibertat d'expressió...

---

41 *Reus Diari*, 4/5/1990.

42 MARTÍ, Josep M. *Periodisme radiofònic i transició política a Reus*. Valls: Cossetània Edicions, 1998 [Col·l. «El tinter»; 4].

43 DOMÈNECH, Francesc «Isidre, l'indignat», a *El Punt Avui*, 23/4/2012.

El 1982, la primera colla castellera local, els Xiquets de Reus, estrena camisa a la plaça amb motiu de la seva actuació a la diada. Des d'aquest any els castells han estat presents a la festa, en una diada que pràcticament assenyalava el començament de la temporada per a la colla.⁴⁴ Aquell mateix any, en commemoració del cinquantenari del *Diccionari General de la Llengua Catalana* de Pompeu Fabra, es va construir un llibre gegant que ocupava el centre de la plaça.

I cal parlar també del drac, personatge vinculat llegendàriament al sant que ha participat freqüentment a la festa. L'any 1975 l'Escola-Taller d'Art va impulsar la construcció d'un drac gegantí, amb caixes

Pilar dels Xiquets de Reus al Mercadal (1982).
SALVADOR PALOMAR/CARRUTXA

---

⁴⁴ Durant uns anys, la diada comptà també amb la presència de la segona colla castellera de la ciutat, ja desapareguda, els Ganxets de Reus.

Parades de Carrutxa entre 1991 i 2014, amb diversos dracs convidats. SALVADOR PALOMAR / CARRUTXA

Moltes de les activitats organitzades per Carrutxa anaven adreçades a un públic infantil: cuca-drac (1986), xerrades i rutes de descoberta del drac (2009-2012).

SALVADOR PALOMAR / CARRUTXA

de cartró, que ocupà bona part de la plaça. En anys següents es representà la llegenda del sant cavaller, a càrrec de grups d'animació i teatre de carrer —per exemple, Taronjada Natural, el 1979— existents a la ciutat. Entre 1986 i 1990 s'organitzaren diverses trobades de dracs i cuques fets per nens de diverses escoles de la ciutat. La convocatòria anava a càrrec de la Regidoria d'Ensenyament de l'Ajuntament de Reus i de Carrutxa. Aquesta última entitat programà, des del 1988, una mostra en què, durant bastants anys, es va convidar un drac festiu d'una població de Catalunya. Han vingut a Reus els dracs de Vilafranca del Penedès, de Sant Roc de Tarragona, de Banyeres del Penedès, un drac fet per alumnes de l'escola de professorat d'EGB (Tarragona), el drac de Granollers, el d'Horta-El Carmel (Barcelona), la Víbria de Ciutat Vella (Barcelona), la Víbria de Tarragona, els de Montblanc, el d'Olot, lo Carrancó Bilandó de Cervera, el Baluk Astaroth de Terrassa, el Draqui-Fogueró de la Llacuna, el Badalot de l'Arboç o el de la Bisbal d'Empordà, entre d'altres.

També han estat presents a la plaça els dracs fets per l'Escola-Taller d'Art de Reus i el construït el 1991 pel Ball de Diables de Reus, aquest darrer acompanyat des del 2004 pel drac petit de la colla.

Carrutxa ha muntat també, des del 1988, exposicions al carrer com «El drac: la bèstia meravellosa» o «La Víbria: drac i femella». El 2009 iniciava un programa de divulgació al voltant del bestiar popular, «Descobreix el drac», una proposta al voltant de la figura del drac i altres animals fantàstics a la tradició popular, a la narrativa, a l'arquitectura, a la iconografia, a les festes populars, amb un referent geogràfic proper, resultat d'una recerca de representacions del bestiar en els elements arquitectònics dels carrers i places dels pobles del Baix Camp i del Priorat —sense defugir altres exemples— i del buidatge de la riquíssima producció de literatura de canya i cordill editada a Reus als segles XVIII i XIX. I també, com és habitual en el treball de l'associació, del coneixement obtingut de la tradició oral sobre mites i creences relacionades amb els animals, reals o imaginats.

L'activitat consistia en una xerrada amb projecció d'imatges sobre el bestiar fantàstic a la tradició catalana i una proposta de ruta pels carrers del nucli antic de la ciutat, on es poden observar diverses figures com a elements arquitectònics: trucadors de porta, arcs de

Ballada de sardanes al mig del Mercadal, anys 1970.

CEDIDA PER ISIDRE FONTS / CARRUTXA

balcó, mènsules, esgrafiats en façanes...

La proposta fou molt ben acollida pels centres escolars reusencs, que, a més d'omplir les sessions programades cada any, han generat la seva pròpia activitat a partir dels materials de suport editats: un opuscle, un mapa amb indicació dels elements a observar i una pàgina web de consulta.⁴⁵ També es va produir una exposició itinerant sobre el bestiar fantàstic.

En la mateixa línia, l'exposició «Reus i la rosa», per Sant Jordi de 2013, va comptar amb una proposta de ruta pel centre de la ciutat, on es pot observar l'ús de la rosa com a símbol de la ciutat o com a ornament a les façanes.

Al voltant de la diada del 23 d'abril sovintegen les presentacions de novetats editorials, en espais públics o a entitats com el Centre de Lectura. Esmentem, a tall d'exemple, l'acte que té lloc uns dies abans a la Biblioteca Central Xavier Amorós, que fa un repàs a tota la producció editorial vinculada, en major o menor mesura, a Reus i al Baix Camp.

---

⁴⁵ <http://www.carrutxa.cat/drac/>

Des d'obres d'autors locals o publicades per entitats reusenques, a llibres en què la ciutat o els seus personatges històrics són protagonistes, passant pels treballs de traducció o il·lustració a càrrec de persones de Reus. La Biblioteca edita, a més, un punt de llibre que recull els títols publicats l'últim any. A la plaça del Mercadal, autors i autores poden signar els seus llibres a la parada de l'Ajuntament.

Des del 2016, l'Arxiu Municipal divulga el seu fons a partir de punts de llibre que reproduïxen una figura que apareix en algun dels documents que conserva. També programen activitats els Centres Cívics, destacant la tarda literària que programa el Llevant, al barri d'Horts de Miró, amb la participació de nombroses persones i representants d'entitats en la lectura de fragments de textos. Sense oblidar la lectura continuada que es fa, d'any en any, del *Quixot*, organitzada pel Centro Castellano Manchego. Tot plegat —de ben segur, caldria esmentar molts altres exemples— fa de la diada de Sant Jordi i, de retruc, del mes d'abril un dels moments de màxima activitat cultural de la ciutat.

El 2016, Carrutxa presentava una mostra de confecció de roses de palma.

SALVADOR PALOMAR / CARRUTXA

Junt amb els llibres, la venda de roses és l'altra gran activitat econòmica de la diada. Les floristeries —però també les escoles, agrupaments i altres entitats— munten parades per a la venda de flors. Aquest fet ha estat motiu de polèmica en els últims anys i, en l'actualitat, sovintegen les propostes alternatives a les roses vegetals a les parades de les associacions.

A banda de les parades comercials, són, doncs, moltes les entitats culturals, partits polítics i altres organitzacions que acudeixen a la plaça per a donar a conèixer les seves publicacions, divulgar el seu ideari o, senzillament, manifestar la seva presència a la ciutat.

Als anys vuitanta, amb el notable augment de l'afluència a la plaça, l'Ajuntament, mitjançant la comissió de festes, i actualment l'Institut Municipal Reus Cultura, coordina la presència de les diverses parades. A la plaça del Mercadal, el centre és ocupat per les llibreries i els establiments de flors. Els carrers propers —la plaça del Castell, l'absis de la prioral, les Peixateries Velles, la plaça de Sant Pere i el carrer Major— configuren el circuit. La diada manté el protagonisme del llibre i la rosa, però ha esdevingut també una fira d'entitats que serveix per a fer visibles i promocionar col·lectius molt diversos, vinculats o no a l'activitat cultural. És, en tot cas, la diada festiva que, sense deixar de ser jornada laboral, mobilitza més persones.

A la fi, podem constatar com la consolidació i l'evolució de la festa de Sant Jordi ens mostra com els diversos elements que, en l'actualitat, configuren la celebració —el fet cultural, amb el llibre com a protagonista; la rosa, que vincula la festa al cicle primaveral i als costums de festeig— han estat ben presents a la ciutat en el transcurs dels anys. Però també com, en aquest encara no segle i mig de celebració, la festa ha perdut o transformat significats: de la pràctica desaparició dels actes religiosos al canvi profund en la percepció popular de la llegenda. Lluny de l'exaltació de l'estament militar, la figura del cavaller es redibuixa i la princesa deixa de ser, cada cop més, el tresor que l'heroi obté amb la seva victòria, per esdevenir protagonista. I el drac, representació d'una mitologia universal i, alhora, autòctona, guanya importància, mentre perd el caire de símbol del mal. La festa és cada cop més universal i, alhora, es referma com un tret d'identitat de país.

Parada de la llibreria Gaudí, a la dècada de 1970. CEDIDA PER ISIDRE FONTS / CARRUTXA

Fonts documentals i bibliografia

PREMSA:

Diario de Reus

Las Circunstancias

Lo Somatent

Hemeroteca municipal. Biblioteca Central Xavier Amorós de Reus

Reus. Setmanari de la ciutat

Arxiu Comarcal del Baix Camp. Consulta digital

Diario de Tarragona

El correo de la provincia

Biblioteca Hemeroteca Provincial de Tarragona. Consulta digital

BIBLIOGRAFIA:

AMADES, Joan. *Costumari Català*. Barcelona: Edicions 62 - Ed. Salvat, 1982.

ANGUERA, Pere; ARNAVAT, Albert; AMORÓS, Xavier. *Història gràfica del Reus contemporani*. Ajuntament de Reus, 1987.

ANGUERA, Pere. *Sant Jordi, patró de Catalunya*. Barcelona: Rafael Dalmau ed., 2010 [Col·l. «La creació dels símbols nacionals de Catalunya»; 4].

BLASI I VALLESPINOSA, Francesc. *Santuaris marians de la diòcesi de Tarragona*. Reus: Centre de Lectura de Reus, 1933.

BOFARULL, Andreu de. *Reus en el bolsillo*. Reus, 1851. Ed. facsímil, amb introducció a cura de Salvador Palomar, Reus: Carrutxa, 2011.

PALOMAR, Salvador; FONTS, Montsant. *Santa Maria de Montsant. religiositat popular i conflicte territorial*. Ulldemolins: Quaderns d'Ulldemolins i Carrutxa, 1993

A més de la col·laboració de Raquel Ferret, Montsant Fonts i Ferran Sugranyes, i dels testimonis personals d'Amadeu Abelló, Isidre Fonts, Ezequiel Gort i Maria Pallach. A tots ells, moltes gràcies.

ISBN 978-84-87580-74-1

9 788487 580741

Monogràfics, 18

CARRUTXA